

* ΤΑ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ *

Κύριε Διευθυντὰ τῆς «Ἑστίας»,

Πολὺ περίεργα εἶναι ὅσα γράφει ἐν τῇ χθесινῇ σας φύλλῳ ὁ «Ἐκέργος» διὰ «τὰ πρὸ Χριστοῦ Χριστοῦγεννα», οὐχὶ ὅμως καὶ ἀκριβῆ. Νομίζω δ' ὅτι μεγάλη ἐπιβάλλεται προσοχὴ εἰς τὸν ἀναλαμβάνοντα ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς διὰ δημωδῶν δημοσιευμάτων πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, πάντοτε μὲν, μάλιστα δ' ἔταν ταῦτα ἔχωσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς θρησκευτικὰς παραδόσεις καὶ δοξασίας. Ὅθεν ἀναγκαίαν κρίνω τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν πλημμελῶς ὑπὸ τοῦ Ἐκέργου γραφέντων, τοῦτο δὲ θὰ κάμω διὰ βραχέων, περιττὸν ἄλλως καὶ ἄκαρπον θεωρῶν νῦν τὸν μακρότερον περὶ τοιούτων ζητημάτων λόγον.

Ἀναζητῶν ὁ Ἐκέργος εἰς ἄλλας παλαιότερας θρησκείας ἐορτὰς ὁμοίας πρὸς τὰ Χριστοῦγεννα τῶν Χριστιανῶν καὶ μύθους παρὰ πηλῆθους πρὸς τὰ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ παραδεδομένους, βεβαίως ἔτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐορτάζον τὴν γέννησιν τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους, ἐμυθολόγουν δ' αἱ ἐγέννηθησαν ἀμφότεροι ἐκ παρθένων, αὗτος μὲν τῆς Ἀλκμήνης, ὁ δὲ Διόνυσος τῆς Σεμέλης.

Ταῦτα εἶναι ἀνυπόστατα. Τὸ δόγμα περὶ παρθενογενῶν θεῶν ἢ ἡρώων ἦτο παντελῶς ἄγνωστον εἰς τοὺς Ἕλληνας· περὶ τῆς Ἀλκμήνης μάλιστα ἐμυθολόγουν ὅτι ἐγέννησε δύο παῖδας διδύμους, τῷ Διὶ μὲν τὸν Ἡρακλέα, μᾶν νυχτὶ πρεσβύτερον, τῷ Ἀμφιτρύωνι δὲ τὸν Ἴφικλέα. Ὁ λέγων δ' ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤγαν ἐορτὴν τινα τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐλέγχεται ἀγνοῶν ὅτι αἱ ἡμέραι τῶν ἐλληνικῶν μηνῶν δὲν συμπίπτουσι πρὸς ἡμέρας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, ὅπερ παρὰ τῶν Ρωμαίων ἔχουσι παραλάβει τὰ σημερινὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, διότι οἱ Ἕλληνες κατὰ σελήνην ἤγον τὸν ἐνιαυτὸν καὶ ἐπὶ νώρθουν μὲν τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ πρὸς τὸ ἡλιακὸν ἔτος δι' ἐμβολίων μηνῶν, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως, ἀκριβῶς ἕνεκα τῶν ἐμβολίων τούτων μηνῶν, νὰ ἐπέλθῃ πλήρης συνταύτισις τῶν ἡμερῶν τῶν ἡλιακῶν καὶ τῶν σεληνιακῶν μηνῶν.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἐννοεῖ ὁ Ἐκέργος, ὡς ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὰ

* Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἑστία» τῆς 2 Ἰανουαρίου 1898, ὡς ἀπάντησις εἰς ἀρθρίδιον δημοσιευθὲν ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι τῆς 29 Δεκεμβρίου 1897 ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφήν Ἐκέργος.

Χριστούγεννα έορτάς άγομένας ύπό τών Έλλήνων κατά τās χειμερινās τροπās του ήλίου εις τιμήν τών γενεθλίων του Διονύσου και του Ήρακλέους. Άλλά περι μὲν του Ήρακλέους γινώσκουμεν ότι έγεννήθη έν τετράδι, δηλαδή την τετάρτην ήμέραν του μηνός, και επί τούτω ήγετο, έν Θήβαις μόνον, έορτή τὰ 'Ηράκλεια' διότι πᾶσαι αἱ ἄλλαι εις τιμήν του Ήρακλέους άγόμεναι έορταί ουδεμίαν είχαν εις την γέννησιν αὐτοῦ αναφοράν.

Τίνα όμως μήνα έπιστεύετο ότι έγεννήθη ό Ήρακλής; Πιθανώτατα τόν ύπό τών Δελφών 'Ηράκλειον καλούμενον, όστις αντιστοιχών πρὸς τόν 'Αττικόν Θαρρηλιώνα ήτο μὴν θερινός. Εἰς τιμήν δὲ του Διονύσου ήγοντο έν 'Αττικῇ κατά μήνα Ποσειδεώνα, αντιστοιχοῦντα πρὸς τόν Δεκέμβριον, τὰ κατ' άγρούς Διονύσια, έν ήμέραις όρίζομέναις εκάστοτε ύπό τών δημοτῶν έν εκάστῳ δήμῳ. Καί αὗται δ' ήσαν χαριστήριαί τῷ θεῷ διὰ την δωρεάν του νέου οἴνου. Κατά δὲ τās χειμερινās τροπās του ήλίου μόνον έν Δελφοῖς έθυσον οἱ Ιερεῖς εις τόν μυθεύόμενον τάφον του Διονύσου· ἄλλ' ή θυσία αὕτη οὔτε έορτή ήτο, οὔτε σχέσιν τινὰ εἰανδήποτε δύναται νὰ ύποτεθῇ έχουσα πρὸς την γέννησιν του Διονύσου ή πρὸς την χριστιανικήν έορτήν τών Χριστουγέννων. Καί ή έγεσις 'Ηρακλέους ή έν Τύρῳ κατά τās χειμερινās τροπās πανηγυριζομένη ουδεμίαν πρὸς ταύτην φαίνεται έχουσα σχέση.

Τί δ' εἶναι πάλιν αἱ παράδοξοι εκείναι και εἰς πάντα μέχρι τουδε άγνωστοι αποκαλύψεις του Έκαέργου περι «ἀπεικονιστῶν λατρευτῶν» του θεοῦ έν Αἰθιοπία, Αἰγύπτῳ, Σχυθία, Γερμανία, Ἰσπανία, έν ταῖς δυτικαῖς Ἰνδίαῖς (1) καὶ οἵτινες έορταζόν την γέννησιν του σωτῆρος τῶν 'Ηρακλέους καὶ Έκα στον έτος τῇ 25 Δεκεμβρίου; Ἀνεκάλυψε λοιπὸν θιάσους όργεώνων (διότι αὐτοὺς ύποθέτομεν ότι έννοεῖ λέγων ἀπεικονιστῶν λατρευτῶν) και λατρείαν του Ήρακλέους και έν ταῖς Δυτικαῖς Ἰνδίαῖς, ήτοι έν τῇ πρὸ του Κολόμβου Ἀμερικῇ; Ἀλλ' ή τοιαύτη ανακάλυψις θὰ έλυε τὸ ζήτημα περι τῆς καταγωγῆς τῶν αὐτοχθόνων Ἀμερικανῶν, και θ' άπεδίδετο όριστικῶς εις τοὺς Ἕλληνας ή τιμή τῆς ανακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, άφοῦ ή έλληνική λατρεία είχεν εισαχθῇ εις αὐτήν από τῶν παλαιστάτων χρόνων! Δυστυχῶς όμως ταῦτα τουλάχιστον τὰ περι έορτῆς του εκ παρθένου δῆθεν γεννηθέντος Ήρακλέους έν ταῖς Δυτικαῖς Ἰνδίαῖς προήλθον εκ συγχύσεως του έλληνικοῦ θεοῦ και τῶν θεῶν τῶν παλαιῶν Μεξικανῶν Κουετσαλκοάτλ και Οὐιτζιλοπόχтли, οἵτινες έπιστεύετο ότι εκ παρθένων έγεννήθησαν.

Εἰς παραπλησίαν σύγχυσιν πρέπει ν' άποδώσωμεν και τὰ περι αἰγυπτιακῶν έορτῶν τελουμένων τῇ 25 Δεκεμβρίου και περι τῆς γεννήσεως του Ὄρου εκ τῆς παρθένου Ἰσιδος. Συνηθεστάτῃ επίκλησις τῆς Ἰσιδος ήτο «Μήτηρ Θεοῦ», ὡς ὠνομάζετο παρ' Αἰγυπτίοις εκάστοτε και ή μήτηρ του βασιλεύοντος Φαραώ· και ό εἰκονικός τύπος τῆς Θεοτόκου θηλαζούσης τόν Χριστὸν έπλάσθη κατά μίμησιν τῶν άπεικονίσεων τῆς Ἰσιδος φερούσης τόν Ὄρον, ὡς και ή χριστιανική παράστασις του δρακοντοκτόνου Ἀγίου Γεωργίου ελήφθη ἐξ ὁμοίων εἰκόνων του Ὄρου. Καί επίθετα του Χριστοῦ έν τοῖς εκκλησιαστικοῖς ὕμνοις φέρονται ὅμοια πρὸς τὰ επίθετα του Ὄρου έν τοῖς αἰγυπτιακοῖς (π. χ. ήλιος τῆς δικαιοσύνης, παιδίον νέον ό πρὸ αἰώνων θεός κτλ.). Ἀλλ'

οὔτε ἡ Ἰοίς ἐλέγετο παρθένος, οὔτε ἡ γέννησις τοῦ Ὄρου ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν.

Καὶ τὰ περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἐκ παρθένου γεννηθέντος Ἰαμμούζ, κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀσσυρίοις καὶ Βαβυλωνίοις δὲν εἶναι ἀκριδέστερα τῶν ἄλλων. Ἰαμμούζ εἶναι τὸ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπαντῶν συριακὸν καὶ ἐβραϊκὸν ὄνομα τοῦ φοινικικοῦ θεοῦ Ἀδώνιδος. Οὗτος οὔτε ἐκ παρθένου ἐμυθολογεῖτο γεννηθεῖς, οὔτε ἡ ἐορτὴ του ἤγετο κατὰ Δεκέμβριον.

Τὰ Ἀδώνια ἦσαν ἐορτὴ εἰς μνήμην τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ θεοῦ τῆς βλαστήσεως Ἀδώνιδος, ἐτελοῦντο δ' ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου περίπου, ἐν δὲ ταῖς ἀσιατικαῖς πόλεσι καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ φθινόπωρον λήγον, καὶ παρετείνοντο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ὡς ἐορτὴ πένθιμος διὰ τὰ πάθη τοῦ θεοῦ, μετὰ δὲ τὴν πάροδον τῶν πενθίμων ἡμερῶν ἐπανηγυρίζετο ἐν ὀργιαστικῇ χαρᾷ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ.

Ὁ δὲ τῶν Βαβυλωνίων Θεὸς Δομούζι δὲν φαίνεται ἔχων σχέσιν πρὸς τὸν τὸν Ἰαμμούζ, ὡς τινες ὑποθέτουσιν· ἐμυθολογεῖτο δ' οὗτος ἐρωμένος τῆς Ἰστάρτ, τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης τῶν Βαβυλωνίων.

Ὁρθότερα φαίνονται τὰ περὶ ὁμοιότητος τοῦ Κρίσνα τῶν Ἰνδῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἐκέργου, διότι ἐν πλείστοις συμπίπτουσιν αἱ Ἰνδικαὶ καὶ αἱ χριστιανικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐκαστέρου. Ὁμιλῶν ὅμως περὶ Χριστουγέννων πρὸ Χριστοῦ ὤφειλε να γινώσκῃ ὅτι τὰ περὶ Κρίσνα Ἰνδικὰ παιήματα, καὶ πρὸ πάντων ἡ Βαγιά δάθα Γιτῆ, εἶναι μεταγενέστερα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅτι ἡ λατρεῖα τοῦ Κρίσνα ἐν Ἰνδικῇ μόλις περὶ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα μετὰ Χριστὸν ἐπαγιώθη. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εὐλόγως παραδέχονται ὅτι τὰς ὁμοίας πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις διηγήσεις περὶ τοῦ Κρίσνα παρέλαβον οἱ Ἰνδοὶ ποιηταὶ παρὰ Χριστιανῶν.

Ἀναμφίλεκτος ὅμως εἶναι ἡ σύμπτωσις τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων πρὸς τὴν ἐορτὴν τῶν γενεθλίων ἄλλου θεοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τούτου φαίνεται ἔχων γινώσιν τινα, ἀλλ' ἀσαφεστάστην, ὁ Ἐκέργος. «Οἱ Μέθριοι», λέγει, «ἱερεῖς τῆς ἀρχαίας Περσίας ἐπίσης ἐώρταζον τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ των κατ' ἔτος τῇ 25 Δεκεμβρίου». Ἀλλ' οἱ Μέθριοι εἶναι πρόσωπα ἀνύπαρκτα, διότι οἱ τῶν Περσῶν ἱερεῖς, οἱ καὶ τὸν Μίθραν τιμῶντες, ὠνομάζοντο Μάγοι. Οὗτος δ' ὁ περσικὸς θεὸς Μίθρας, ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὁ ταυτιζόμενος τῷ ἡλίῳ, ἐγένετο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους θεὸς παγκόσμιος. Ἡ λατρεῖα αὐτοῦ διεδόθη καθ' ἅπαν τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος, περιλαβοῦσα στοιχεῖα πολλὰ καὶ ἐξ ἄλλων θρησκευμάτων ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἅτινα ἐμυσῶντο οἱ θιασῶται αὐτοῦ. Πρὸς τὴν λατρείαν δὲ τὴν μιθραϊκὴν, καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, ἐπάλαισεν ὁ χριστιανισμὸς καὶ ταύτην κατασυντρίψας ἐθριάμβευσεν. Ἡ μιθραϊκὴ ἦτο ἡ τῶν ρωμαίων αὐτοκρατορῶν θρησκεία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σεβήρου, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ. Τὸ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυθὲν ἐν τῷ Μυλλιαρίῳ ἄγαλμα δὲν ἦτο τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ τοῦ Ἥλιου Μίθρα, ὁ δ' ἐν τῷ Αὐγου-

σταίῳ ἀνδριάς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου δὲν ἀπεικόνισεν αὐτὸν ἐν σχήματι τοῦ Ἀπόλλωνος ἀλλ' ἐπίσης ἐν σχήματι τοῦ Ἡλίου Μίθρα. Καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης δὲν ἐπεχείρησε ν' ἀναστηλώσῃ τὴν λατρείαν τῶν παλαιῶν ἐλληνικῶν θεῶν, ἀλλὰ τοῦτου τοῦ συμμίκτου θεοῦ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν βαρβάρων, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν δεισιδαιμόνων, ὃν καὶ ἀνυμνεῖ ἐν τῇ περιωθέντι λόγῳ τοῦ «εἰς τὸν βασιλέα Ἡλίον».

Ἡ θρησκεία λοιπὸν αὕτη, ἡ ἐχθίστη τῇ χριστιανισμῷ, παρουσιάζει πολυπληθεῖς ὁμοιότητας πρὸς τοῦτον ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς μάλιστα τύποις τῆς λατρείας. Αἱ ἐπικλήσεις τοῦ θεοῦ Μίθρα δὲν διαφέρουσι τῶν χριστιανικῶν διότι καλεῖται οὗτος δημιουργός, δεσπότης τῶν πάντων, ἀκατάληπτος, παντοδύναμος, μέγας. Οἱ θιασῶται τῶν μιθραϊκῶν μυστηρίων εἶχον ἱεραρχίαν, ἐδαπτίζοντο, ἐνήστευον, μετελάμβανον, ἔχριον τὸ μέτωπον διὰ μύρου. Ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, εἰς τὴν ὑπαρξιν παραδείσου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κολάσεως πρὸς αἰώνιον τιμωρίαν τῶν κακῶν. Εἶχον ἠθικὰς ἐντολάς, ἐκήρυσσον τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων.

Ὅθεν οὐδόλως ἄπορον ὅτι καὶ ἡ ἐορτὴ τῶν γενεθλίων τοῦ Μίθρα ὁμοιάζει πρὸς τὰ Χριστούγεννα. Ἦγετο αὕτη ἐν σπηλαίῳ, διότι ἐν σπηλαίῳ ἐπιστεύετο γεννηθεῖς ὁ Μίθρας, τὴν 25 Δεκεμβρίου, καὶ εὐοχεῖται ἐορτὴ τῶν γενεθλίων τοῦ ἀνικητοῦ Ἡλίου (Natalis Solis invicti). Ὅθεν τοιαύτη ὁμοιότης συνεζητήθη ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' ἐπαρκῶς δὲν ἐξηγήθη ἀκόμη. Τα χυριώτατα δὲ συγγράμματα περὶ τῆς λατρείας τοῦ Μίθρα εἶναι τὸ τοῦ Isidore (1847 καὶ 1867) καὶ τοῦ F. Cumont (ἐν Βρυξελλαῖς 1896) γαλλιστὶ ἀμφοτέρω γεγραμμένα.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 30 Δεκεμβρίου 1896.